

УДК 37.017.5:061.22:378-057.87

Людмила ШЛЕІНА,
аспірант кафедри педагогіки та педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
(Мелітополь, Україна) ludmillabach@ukr.net

ГЕНДЕРНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність і особливості гендерної культури як теоретичне підґрунтя її формування в студентській молоді. Проаналізовано стан дослідженості проблеми формування гендерної культури студентської молоді в умовах закладу вищої освіти; констатовано, що найбільший інтерес науковців викликає проблема гендерного виховання молоді. У дослідженні з'ясовано, що поняття «гендерна культура» в науковій літературі розглядається як сукупність статево-рольових цінностей у суспільних відносинах і відповідних норм поведінки, потреб, інтересів і форм діяльності, що зумовлена суспільним устроєм, релігійними віруваннями. Доведено, що молодий студентський вік є чутливим і сприятливим періодом для формування гендерної культури.

Ключові слова: гендерна культура, гендер, культура, студентська молодь.

Liudmila SHLEINA,
Phd student of the Department of Pedagogy and Pedagogical Excellence
Melitopol State Pedagogical University
named after Bohdan Khmelnytsky
(Melitopol, Ukraine) ludmillabach@ukr.net

GENDER CULTURE OF STUDENTAL YOUTH IN HIGHER EDUCATION

In the article the essence and special aspects of gender culture as theoretical basis of its formation among young students are explained. The state of the problem of young student gender culture formation in conditions of a higher education institution is analyzed. It was stated that the greatest interest of scientists is the problem of young people gender education. The research found that the concept of "gender culture" in the scientific literature is regarded as a complex of gender-role values in social relations and their corresponding norms of behavior, needs, interests and forms of activity, which is conditioned by social order, religious beliefs. It is proved that the young student's age is a sensitive and favorable period for the gender culture formation.

The entry of Ukraine into the world educational space has led to the need for the implementation of a new educational system, which requires new approaches, relationships, behavior, etc. An integrated solution of the society sustainable development problems is impossible without creating equal opportunities for self-realization of the individual regardless of its gender in any sphere of life. An indicator of a truly democratic society is the realization of the idea of gender equality in interpersonal relations, giving representatives of both genders equal rights and equal chances. Recently, the issue of gender equality has become a priority in the whole modern world, there has been an urgent need for the formation of new relationships between women and men, which should be based on equal partnership, giving both genders equal access to the benefits of civilization.

It is determined that gender culture of young students is a subjectively determined system of values, gender knowledge, gender-role norms of behavior that promote the implementation of student abilities of different genders as equal social creatures, form the gender qualities of the individual through the implementation of such organizational and pedagogical conditions as development gender competence of the teacher; the organization of gender education of students in the educational activities of the higher education institution.

Key words: gender culture, gender, culture, young students.

Постановка проблеми. Вхідження України у світовий освітній простір зумовило необхідність імплементації нової освітньої системи, яка вимагає новітніх підходів, відносин, поведінки й ін. Комплексне вирішення проблем сталого розвитку суспільства неможливе без створення рівних можливостей для самореалізації особистості незалежно від її статі в будь-якій сфері життєдіяльності. Показником дійсно демократичного суспільства вважається реалізація ідеї гендерної рівності в між-

статевих стосунках, надання представникам обох статей рівних прав і рівних шансів. Останнім часом питання гендерної рівності стало пріоритетним у всьому сучасному світі, виникла гостра потреба у формуванні нових взаємовідносин між жінками та чоловіками, що мають бути засновані на рівнопартнерських засадах, на наданні обом статям рівного доступу до благ цивілізації (Терзі, 2007: 238).

Аналіз досліджень. Гендерний аспект проблеми становлення та виховання особистості

висвітлений у дослідженнях із гендерної педагогіки (А. Аніщенко, С. Вихор, Т. Дороніна, І. Іванова, Л. Кобелянська, В. Кравець, Г. Лактіонова, О. Луценко, І. Мунтян, С. Олійник, О. Семиколінова, П. Терзі, О. Цокур, Л. Штильова, Л. Яценко, С. Яшник) і гендерної психології (Т. Бендас, Т. Говорун, Н. Городнова, Т. Зелінська, Є. Ільїн, О. Камінська, О. Кізь, О. Кікінежді, О. Кісь, І. Кльоцина й інші).

Мета статті – теоретичне обґрунтування особливостей формування гендерної культури студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. В останнє десятиріччя проблеми гендерної культури привертають усе більшу увагу науковців, соціальних працівників, педагогів, які намагаються з'ясувати проблеми становлення та розвитку гендерних процесів в Україні.

Попри дослідження, здійснені в цій галузі, слушним у нашій статті вважаємо звернення до аналізу сутності та виявлення особливостей гендерної культури як теоретичного підґрунтя її формування в студентській молоді. Розглядаючи поняття «гендерна культура», маємо зазначити, що особливість цього феномена полягає в поєднанні двох понять – «гендер» і «культура», серед яких гендер вважаємо ключовим. Тож ми не можемо обійти увагою трактування як самого поняття «гендер», так і дефініції «культура» загалом.

Визначення поняття «гендер» містить науково-довідкова література. Так, у словнику гендерних термінів його трактують як сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство змушує виконувати особистість залежно від її біологічної статі (Пірен та ін., 2002: 7).

Гендер – це характеристика соціальної приналежності до певного виду осіб, уявлення кожного індивіда про рольові характеристики й особливості поведінки тієї групи індивідів, до якої він належить (Харченко, 2013: 258).

Гендер як багатокomпонентна структура визначається чотирма групами характеристик: біологічна стать, гендерна ідентичність, гендерні стереотипи та гендерні ролі. Ці характеристики впливають на соціалізацію молодих людей у суспільстві (Говорун та ін., 2004: 148).

Аналізуючи різні підходи до визначення поняття в соціальних і гуманітарних науках, маємо зазначити, що більшість науковців має спільний погляд щодо відмінності гендера від біологічної статі, його соціального походження, яке конструюється через певні інститути соціалізації, культурні норми, розподіл праці, наявні в суспільстві ролі й стереотипи, відтворює відносини влади й нерівності, які також

можна деконструювати. Науковці доводять, що гендерні відносини є конструктами певної культури, у рамках якої вони працюють, а роботу цієї культури щодо визначення гендерної належності вони називають гендером. Зауважимо, що гендер конструюється через певну систему соціалізації, розподілення праці й утвердження в суспільстві культурних норм, ролей і стереотипів, тож він є своєрідним підсумком соціалізації людини в суспільстві відповідно до її статевої приналежності. Є багато визначень поняття «культура», що охоплюють різноманітні аспекти досліджуваного феномена. Зупинимось на такому: культура (від латинського «cultura» – обробіток, виховання, освіта, розвиток, шанування) – це сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, що відбивають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини, утілюються в результатах продуктивної діяльності.

Під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності. Культура характеризується змістом суспільно-історичного процесу, що впливає на формування людини як творчої, активної особистості; є сукупністю матеріальних і духовних цінностей, створених і розвинутих людством у ході його історії. Реальне буття культури в неповторно індивідуальних творчих здібностях людей, що формуються й виявляються в безпосередньому й діяльному їх спілкуванні, утілюється в способах, засобах, знаряддях і продуктах людської діяльності (Клецина, 2007: 117).

Р. Уільямс (R. Williams) зазначає, що культура повинна бути вивчена як цілісний «спосіб життя», як реальний світ, у якому живуть (працюють, люблять, творять, відпочивають) звичайні люди. «Звичаєвість» або «повсякденність» культури означає, що всі ми беремо участь у її створенні й вчимося жити в ній завдяки низці повсякденних практик, що формують наші думки; ми здобуємо освіту, граємо, вчимо рідну мову, одержуємо навички праці, отримуємо досвід міжособистісних відносин. Саме в таких звичайних видах діяльності ми навчаємося культурі. Культурні сенси й значення набуваються в повсякденному досвіді (Минюшев, 2004: 272).

Усі вміщені в наукових джерелах визначення невідмінно вказують на людину і її діяльність як на необхідні й найважливіші чинники виникнення культури. За всім різноманіттям визначень культури чітко проглядаються дві змістові домінанти. 1. Безпосередня життєва взаємодія людини з дійсністю, суспільно й історично детерміноване відбиття форм і способів цієї взаємодії у внутрішньому

світі людини, її відносинах, переконаннях, звичках і поведінці. 2. Фундаментальною властивістю культури є те, що вона є механізмом, створеним для успадкування й передання соціальних сил від одного покоління іншому. Діяльність як спосіб розвитку культури містить насамперед культуротворчу активність, у ході якої створюються й перетворюються цінності культури. Але не будь-яка людська діяльність розвиває й узагальнює культуру, а тільки та, у результаті якої з'являються нові зразки й цінності матеріального й духовного життя, у результаті чого розвивається й змінюється сама людина (Мунтян, 2004: 38).

Усе вищезазначене дає підстави стверджувати, що культура надзвичайно різноманітна й виконує в житті суспільства й людини низку функцій: людинотворчу (гуманістичну), інформаційну, пізнавальну (гносеологічну), регулятивну (нормативну), семіотичну (знакову), ціннісну (аксіологічну) функцію.

Оскільки гендерна культура є складовою частиною загальної культури, то вона також є цілісною системою, що має певну структуру й відповідні функції; вона наявна в усіх аспектах людського життя й використовується суспільством для закріплення, збереження й передання надбань накопиченого соціального (гендерного) досвіду, що також є особливістю досліджуваного поняття.

Аналіз психолого-педагогічних джерел дозволив установити, що гендерна культура розглядається як сукупність статево-рольових цінностей у суспільних відносинах і відповідних нормативах поведінки, потреб, інтересів і форм діяльності. Вона зумовлена суспільним устроєм і пов'язаними з ним інституціями (Говорун та ін., 2004: 148).

В. Романова зазначає, що гендерна культура – це такий аспект культури суспільства, який пов'язаний зі статевими особливостями особистості. Зміст гендерної культури визначається формами спілкування і взаєминами між статями. В основі гендерної культури лежить міжстатевий розподіл праці. Це надає гендерній культурі характеру біполярності. Міжстатевий розподіл праці, базисом якого є розподіл функцій між чоловіками й жінками у відтворенні людського роду, нав'язує специфічні для чоловіків і жінок види діяльності й соціальні функції. Закріплення відмінностей між статями є основною функцією гендерної культури. Саме тому гендерна культура організована за протилежностями дуалістичної структури маскулінності й фемінінності. Гендерна культура – це така система форм і способів організації життя, без яких не існує жодне суспільство. Через певні норми й систему гендерної організації вона фор-

мує гендерні якості індивіда, розкриває в певному напрямі його здібності, спрямовує на здійснення тих чи інших видів діяльності. Гендерна культура детермінує не тільки стиль одягу й поведінку чоловіка чи жінки, але й оволодіння ними професійними знаннями (Романова, 2002: 189).

Зазначимо, що розвиток гендерної культури прямо пов'язаний з освітою, вихованням та інформуванням на основі гендерного підходу. Домінуючий раніше статево-рольовий підхід у професійній освіті, що враховує лише особливості біологічної статі, за якого декларувалася статева диференціація, нині розглядається не тільки як застарілий, але і як негуманний. Важливо зазначити, що попри високий рівень інтелектуального розвитку, активну технологізацію життя, молодь не володіє душевною чуйністю, у неї не розвивається достатньою мірою шанобливе ставлення до жінки й чоловіка і їхнє взаємне ставлення як до цінності, оскільки в освітніх закладах не створюються відповідні умови виховного впливу, в якому були б пріоритетними дружба, любов, вірність, почуття обов'язку, турбота, відповідальність, безкорисливість, співчуття, жіноча/чоловіча індивідуальність, неповторність особистості того, кого навчають. Причини цього полягають у фрагментарності, ситуативності, непослідовності формування гендерної культури в сучасних освітніх установах і в недостатній розробленості цієї проблеми в науці. Зрештою, ми можемо стверджувати, що розуміння та поява в молодій людини навичок гендерної культури дає можливість формувати неупереджене ставлення до здібностей і статусу людини незалежно від її статі, орієнтувати навчально-виховний процес на принципі егалітарності, на найповнішу самореалізацію особистості в освоєнні будь-яких сфер людської життєдіяльності. Достатньо нагадати, що проблема виховання гендерної культури в студентської молоді набуває особливого звучання в контексті гендерної політики в Україні. О. Кікінежді визначає гендерну культуру як знання соціально-психологічних механізмів становлення особистості жінки та чоловіка як рівних соціальних істот (Говорун та ін., 2004: 148).

П. Терзі вважає, що гендерна культура студентів – це особливий спосіб оформлення ними своєї життєдіяльності, зумовлений їхнім прагненням до максимальної реалізації своїх сил і здібностей як представників певної соціальної статі, що виявляється через комплекс відповідних інтелектуальних, ціннісно-змістових і поведінкових характеристик їхньої особистості, заснованих на знанні основ гендерної теорії, розвитку духовних

потреб, інтересів і смаків, що визначають вибір стратегії гендерної ідентичності, засвоєння цінностей, норм і правил статевої поведінки позитивної спрямованості, що відповідає їхній біологічній статі (Терзі, 2007: 238).

В умовах сучасного суспільства формування гендерної культури студентів має відбуватися в рамках гендерної рівності. Про це свідчать як міжнародні, так і українські документи про права людини (Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»). Основними компонентами гендерної культури є такі: 1) загальнокультурний елемент, який включає знання моделей різних народів, розуміння культурної зумовленості наявних гендерних моделей, норм, стереотипів і установок; розуміння змін, які відбуваються в гендерній сфері сучасного суспільства; 2) ціннісний елемент, який пов'язаний із ціннісними орієнтирами студентів: знання, прийняття чи неприйняття таких цінностей, як гендерна рівність, гендерна толерантність, антисексизм, тобто орієнтованість студентів на патріархальні чи егалітарні цінності; розуміння стереотипів і установок; 3) навчально-пізнавальний елемент: уміння набувати знань із гендерних питань; уміння критично аналізувати гендерні схеми й моделі, які нав'язуються суспільством; уміння відрізнити факти від домислів; володіння різноманітними методами пізнання стосовно гендерних питань; 4) інформаційний елемент: уміння й навички вільної орієнтації в інформаційному просторі, який стосується гендерної проблематики; 5) комуні-

кативний елемент, який включає знання, уміння й навички, необхідні для ефективної комунікації у сфері гендерної взаємодії, навички відповідальної самопрезентації; здатність успішно розв'язувати гендерні проблеми й конфлікти; 6) соціально-трудова елемент, який ураховує оволодіння знаннями та досвідом у гендерних аспектах громадської, соціально-трудова сфер, у питаннях економіки, права, професійного самовизначення; 7) особистісний аспект, який спрямований на розуміння себе як суб'єкта гендерного конструювання; самоактуалізацію гендерної ідентичності особистості; розуміння особистої відповідальності за конструювання власного гендера (Клецина, 2007: 117).

На сучасному етапі можливим є лише створення проектною моделі гендерної культури. Реалізація гендерного підходу передбачає оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями, навичками, способами діяльності, які необхідні для того, щоб викоринити стереотипи щодо обох статей і популяризувати гендерні аспекти.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що в процесі гендерного виховання формуються моральні риси студентської молоді, моральні звички поведінки, розвиваються вольові якості особистості. Не можна сформулювати повноцінну гармонійну особистість без урахування викладачем статі молоді в навчально-виховному процесі. Таким чином, гендерне виховання має важливе значення для вирішення проблем морального розвитку українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Говорун Т., Кравець В., Кікінезді О., Кізь О. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 148 с.
2. Орбан-Лембрик Л. Активність особистості як форма вияву її індивідуальності і професіоналізму. Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2002. Т. 1. С. 140–143.
3. Клецина И. Формирование гендерной компетентности как задача гендерного образования в высшей школе. Международная научная конференция «Гуманитарное образование и социальный контекст: гендерные проблемы», 25–28 июня 2007 г. / отв. ред. О. Попова. Санкт-Петербург: Изд. дом СПб ГУ, 2007. С. 117.
4. Минюшев Ф. Социология культуры: учеб. пособие. М.: Академический Проект, 2004. 272 с.
5. Мунтян І. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. О., 2004.
6. Романова В. Особливості статевої соціалізації підлітків: дис. канд. психол., наук: 19.00.05. Київ, 2002. 189 с.
7. Пірен М., Грицяк Н., Василевська Т., Іваницька О. Гендерні аспекти державної служби: монографія; за заг. ред. Б. Кравченка. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 7–11.
8. Терзі П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград, 2007. 238 с.
9. Харченко С. Гендерна освіта і виховання студентської молоді в процесі соціалізації: теорія та практика: монографія. Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. С. 258.
10. Хрисанова С. Словарь гендерных терминов. Х.: 2002. 99 с.

REFERENCES

1. Hovorun T., Kravets V., Kikinezhdі O., Kiz O. Henderni aspekty usvidomlenoho batkivstva. [Gender aspects of conscious parenting]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2004. 148 s. [in Ukrainian]

2. Orban-Lembryk L. Aktyvnist osobystosti yak forma vyjavu yii individualnosti i profesionalizmu [The activity of the individual as a form of expression of his personality and professionalism]. Teoretyko-metodolohichni problemy henetychnoi psykholohii. K.: Instytut psykholohii im. H. S. Kostiuka, 2002. T. 1. S. 140–143. [in Ukrainian]
3. Kletsyna Y. Formyrovanye hendernoï kompetentnosti kak zadacha hendernoho obrazovanyia v vysshei shkole [Formation of gender competence as a problem of gender education in higher education]. Mezhdunarodnaia nauchnaia konferentsiia «Humanytarne obrazovanye y sotsyalnyi kontekst: hendernye problemy», 25-28 yiunia 2007 h. / otv. red. O. Popova. Sankt-Peterburh: Yzd. dom SPb HU, 2007. S. 117. [in Russian]
4. Myniushev F. Sotsyolohiia kultury: ucheb. posobye [Sociology of culture: study. allowance]. M.: Akademicheskyyi Proekt, 2004. 272 s. [in Russian]
5. Muntian I. Hendernyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi studentiv vyshchyykh pedahohichnykh zakladiv: dys.kand. ped. nauk: 13.00.04 [Gender approach in the professional training of students of higher pedagogical institutions: dissertation. ped. Sciences: 13.00.04.]. O., 2004. [in Ukrainian]
6. Romanova V. Osoblyvosti statevorolovoi sotsializatsii pidlitkiv : dys. kand. psykhol nauk: 19.00.05 [Features of sex-role socialization of adolescents: diss. Cand. Psychology of science: 19.00.05]. Kyiv, 2002. 189 s. [in Ukrainian]
7. Piren M., Hrytsiak N., Vasylevska T., Ivanytska O. Henderni aspekty derzhavnoi sluzhby: monohrafiia [Gender aspects of civil service: monograph]. za zah. red. B. Kravchenka. K.: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2002. S. 7–11. [in Ukrainian]
8. Terzi P. Formuvannia hendernoï kultury studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv: dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 [Formation of gender culture of students of higher technical educational institutions: diss. Candidate ped. Sciences: 13.00.04]. Kirovohrad, 2007. 238 s. [in Ukrainian]
9. Kharchenko S. Henderna osvita i vykhovannia studentskoi molodi v protsesi sotsializatsii: teoriia ta praktyka: monohrafiia. [Gender education and education of student youth in the process of socialization: theory and practice: monograph]. Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2013. S. 258 [in Ukrainian]
10. Khrysanova S. Slovar hendernykh termynov [Dictionary of gender terms]. Kh.: 2002. 99 s. [in Ukrainian]